

N.F.S. Grundtvig "Om Kirkehistorien"

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.26, december 2025

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1847 (SJ: 882)

Andre udgaver

US *Udvalgte Skrifter* 9

VU *Værker i Udvalg* 5

Teksten er etableret af Steen Tullberg

Punktkommentarer, indledning og tekstredegørelse er skrevet af Steen Tullberg, redigeret af Stine Kylsø Pedersen og Krista Stinne Greve Rasmussen

Tilsyn ved punktkommentarer og indledning prof. Jesper Høgenhaven

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

|A:369 |US9:70|VU5:233

Om Kirkehistorien.

At selv ved Meddelelse af den *christelige Børnelærdom* en lille *Kirkehistorie* burde oplyse de Unge om at vi, skøndt langt fra *Apostlerne* baade i Tid og Rum, dog, *aandelig* talt, sidder tilhuse hos dem, det anmærkede jeg forleden, og derom ere vist alle noget *oplyste* Christne og da især alle *christelige* Præster enige med mig, men naar Spørgsmaalet bliver: *hvorledes* kan dette skee? da vil nok de Alvorligste finde, det er en vanskelig Sag, fordi Ingen har givet os en *tydelig* Forestilling om den *Apostoliske Christendoms* Forplantelse giennem de sytten, atten Aarhundreder, som ligger mellem os og Apostlerne, og Sagen dog maa staae tydelig for os, naar den ikke skal blive liggende i et ægyptisk Mørke for de Smaa.

Naar vi imidlertid kan faae Mod til at betragte Sagen i *Vorherres Lys*, saa vi slet ikke spørger om, hvad de *Lærde* og *Skriftkloge* forstaaer ved en "Kirke", og hvordan de sætter Skiel mellem den "*Synlige* og *Usynlige*", men spørger kun om, *hvordan* det *glædelige* Budskab om *Frelseren* fra Synd og Død og Satans

Rige, med *Daaben* og *Nadveren*, kom fra Jerusalem til Jordens Ender, for at saliggjøre alle dem, som “troede og døbtes”, da minder Aanden os om Herrens Ord: I veed, *hvor* jeg gaaer hen og I veed *Veien*.

|A:370“Apostlernes Gierninger” viser sig da nemlig for os som den *Histories* uforbederlige *Begyndelse*, hvorom vi spurgde, thi deraf lærer vi, hvordan *Evangeliet* med Troen og *Daaben* kom lyslevende baade til *Samarien*, til *Antiochien*, *Christen-Navnets* Fødeby, og saa videre med Apostelen *Paulus* til *vor* Verdens Deel og lige til *Rom*, hvor Apostelen endogsaa mødte Christne udenfor Porten.

|US9:71|VU5:234Det giælder altsaa egenlig kun om at spore det samme glædelige Budskabs Vei fra *Rom* til *os* og det har vor Herre sørget for, er ogsaa en smal Sag, thi naar vi kun besinder os paa det, veed vi sagtens Alle, at 600 Aar efter Christi Fødsel, just da den falske Prophet *Mahomed* opstod og beredte den *gamle* Christenhed sørgelige Tider, da begyndte Herren at skabe den *ny* Christenhed, hvortil vi nærmest høre, thi da forplantedes *Evangeliet* fra *Rom* til *Engeland*, og *derfra* et Aarhundrede senere til *Tydskland*, og atter et Aarhundrede senere *derfra* til *Danmark* og *Sverrig*. Dette skedte ogsaa Altsammen forsaavidt paa ret *apostolisk* Viis, som det baade var den ægte, *apostoliske Tro* og *Daab*, der kom til os, og var kun ved venlig *Overtalelse*, Christendommen forplantedes, ja, hvad især *Ansgar* angaaer, som man har kaldt *Nordens* Apostel, fordi han først bragde *Evangeliet* baade til *Danmark* og *Sverrig*, da kan vi af hans *Levnetsbeskrivelse* see, at han var en udmærket **|A:371**from og flittig *Evangelist*, som ene stolede paa Herren, og vilde gierne ladt Livet for hans Navns Skyld, men fandt i vore Landemærker langt mere Ligealdighed end Modstand og endte, efter fyrretive Aars utrætteligt Arbeide, sine Dage i Fred.

Allerede Keiser *Karl* den *Store* havde imidlertid, kort før *Ansgars* Tid, begyndt at *christne* Folk paa *Tyrkisk*, med Sværdet over Hovedet, og det greb nu om sig, saa allerede ved Christendommens Indførelse i *Norge* (ved Aar 1000) brugde Kongerne *Olav Tryggesen* og *Olav* den *Hellige* Sværdet vel ingenlunde alene, men dog kun alt for kiendelig, og siden blev det som en sat Ret at føre *Krig* med de Vantro, til de lod sig *døbe*. Paa denne aldeles *uchristelige* Maade kom Troen og *Daaben* blandt andet til *Pommern* og *Preussen* (ved Aar 1200) og til *Amerika* (ved Aar 1500), men derfor syndes det ogsaa paa den Tid, som om den *Christne Tro* var død og begravet baade i den *gamle* og den *ny* Christenhed, medens alskens *Papisteri*, med *Helgen-Paakaldelse*, *Billed-Dyrkelse* og *Aflads-Handel*, banede *Veien* til et nyt Afguderi, endnu værre end det gamle Hedenske.

Nu viste det sig imidlertid, baade at det var den *ægte* Christne Tro, vi *fordum* havde faaet fra *Rom*, og at den *Aand* var fulgt med, som gjør levende, thi da *Morten Luther* reiste sig (1517) med den *Christne Tro* mod alt *Papisteri*, da maatte man komme Herrens Ord

ihu “Pigen er ikke død, hun sover kun,” thi da saae man, |VU5:235Troen var lyslevende, |US9:72og hvor man, som hos vore Fædre, der fulgte *Luther*, efter Herrens Ord, gav hende “*at spise*” der tør vi haabe, Troen skal blive stærk og leve til Herren kommer igien at dømme Levende og Døde.

Dette er det *første* store Kæmpeskridt til at blive ret *christelig* vendt i den sædvanlig |A:372saa gruelig forvirrede og forventde *Kirke-Historie*, og det har Herren gjort os saa let, at det er aabenbar kun det Mod, Troen altid giver, vi dertil behøver. Det *andet* Skridt er nu vist nok ikke saa let, men til Lykke er ogsaa efter Herrens Ord, kun “Eet nødvendigt,” saa naar man spørger, *hvordan* vi have faaet den *christelige Oplysning*, vi nu besidder, med Leilighed til bestandig at voxer i Vorherres Jesu Christi Naade og Kundskab, da kan vore *Tilhørere*, baade unge og gamle, godt være bekiendt at svare, at den er kommet af sig selv, da *Troen* blev *levende*, *Ordet* baade i Prædiken, Bøn og Sang *forstaaeligt* for Menigmand, og *Bibelhistorien* almindelig bekiendt, men et tydeligere historisk Svar er dog langt fra at være saa vanskeligt, som man har gjort det, og bør derfor i vore oplyste Tider ingenlunde fattes Lysets Børn.

Det er nemlig *forsaavidt* gaaet med den *Christne Menighed*, som det er gaaet med alle store og berømte Folk i denne Verden, der jo ingenlunde har *begyndt* med *Almeen-Oplysning*, men kun i det Høieste *efter* Bogtrykker-Konstens Opfindelse *slutte* dermed, saa kun fordi man ikke har kunnet see eller villet troe at *Christi Menighed*, dette mageløse Udvalg af alle Folk, er ligesaa *virkeligt* et *Folk* som han selv var et *virkeligt Menneske*, kun derfor har man gjort det urimelige Forlangende til *Christi* Folk, at det skulde være lige oplyst fra sin Fødsel til sin Død, og skulde altsaa slet *ikke* have noget *menneskeligt* Levnetsløb. Kun deri overgaaer *Christen-Folket* alle Jordens andre *Hoved-Folk*, at det, ligesom sin *Herre* og Konge, var af *Moders-Liv* fyldt med den *Helligaand*, og blev selv i sin spæde Barndom *stærkt i Aanden* og *fuldt af Viisdom*, med Guds Naade over sig, at det tidlig, ligesom *Jesus* tolv Aar gammel, forbausede alle de Boglærde ved sine Spørgsmaal og Giensvar, |A:373og endelig, at det, ligesom Herren, efter en dunkel Mellemtid, pludselig oprandt som et mageløst Lys midt i tykt Mørke, saa *Morten Luthers* Landsmænd maatte vel sagt om ham, ligesom Folket i *Nazaret* sagde om Herren: hvor |VU5:236har han faaet al den *Viisdom* fra? vi kiender jo dog baade hans Moder og hans Brødre og Systre.

|US9:73Saaledes kan vi, med de faa Ord vi har om Herrens Opvæxt, give et let og folkeligt Omrids af den *Christne Menigheds* Levnetsløb fra *Apostlernes* Dage til *Morten Luther*, og udfylde det med *lidt* eller *meget* efter Omstændighederne, da vi veed, det om de Troendes Oplysning altid giælder, hvad skrevet staaer: den, der samlede meget, fik Intet tilovers og den, der samlede lidet, fattedes ikke.

Det giælder kun om, at vi selv har vundet en nogenlunde klar Forestilling om det verdenshistoriske Underværk, som *Christen-Folket* og dets Historie er, og dertil hører først og fremmest, at vi fæster Øie paa hvad man længe oversaae, den nødvendige Forskiel mellem den *gamle* og den *ny* Christenhed, ikke som om der var en gammel og en ny *Christendom*, da der baade efter Skriften skal være, og efter Historiens Vidnesbyrd har været ikke blot een *Tro* og een *Daab*, men ogsaa een *Herre* og een *Aand*, men fordi *Aanden* maatte skabe sig et *nyt* folkeligt *Legeme*, da det Gamle var forældet og hardtad ubrugeligt. Først naar vi faae Øie paa dette guddommelige Mesterværk, da bortfalder al vor Forundring over Christendommens *uværdige* Skikkelse i Middelalderen, saavel hos de *forældede* Grækere og Romere, der aabenbar gik i Barndom, som hos de *nyfødte* Engelske, Tydske og Nordiske Christne, der nødvendig maatte være barnagtige, saa det Eneste man maa *forundres* over og kan kun forklare af Herrens og Aandens *Guddommelighed*, det er, at Børnene blev meget klogere paa Christendommen end **A:374**deres Forældre, Disciplerne overgik langt deres Læremestre. Den verdenshistoriske Kiendsgierning, at *Morten Luther* var en *Tydsker*, at der midt i den ny Christenhed opstod en virkelig *christelig* oplyst *Reformator*, der baade saae og viiste, hvordan den *Christne Menighed* kunde og skulde *fornyes* i *Christi Aand*, det er et slaaende Beviis paa, at Morten Luther havde Ret, naar han indskærpede os, at i Herrens Menighed er Oplysning den *Helligaands* Gierning.

Samler vi nu den christelige Oplysning hos *Luther* i en Hoved-Sum, da bestaaer den deri, at kun den *Helligaand*, og intet Menneske eller nogen Stand, er *Herrens Statholder* paa Jorden, at Herrens *egne* Indstiftelser: *Daaben* og *Nadveren*, er de eneste **IVU5:237***Saligheds-Midler* hos hans Folk, og udretter kun hvad de kan og skal, naar *Ordet* paa *Guds* og *Troen* paa *Menneskets* Side, i Sandhed mødes og ved Aandens Kraft sammensmelte i Hjertet; men for at det kan skee, **IUS9:74**maa baade Evangeliet levende og frit forkyndes for alle Folk paa *det* Maal, de ere *fødte* i, den Hellige Skrift paa *Modersmaalet* ligge aaben for alle, og de Troende tiltale hinanden med *Psalmer* og Lovsange og aandelige Viser, ligeledes paa deres *Modersmaal*, saa der kan leges yndig for Herren i Hjertet.

Efter nu i *trehundrede Aar* at have prøvet denne *Lutherske Oplysning* og seet dens Virkninger i det Store, baade paa Venner og Fiender, baade paa den Christne Menighed og paa Verdens-Folkene, da kan vi dristig sige, at de lutherske *Grundsætninger* om christelig Oplysning, om *Aanden*, *Ordet* og *Troen* som *Kræfterne*, *Daaben* og *Nadveren*, *Prækenen*, *Sangen* og *Bibellæsningen*, som *Midlerne*, og den Evangeliske *Frihed* og *Modersmaalets* levende Brug, som *Betingelsen*, disse Grund**A:375**sætninger staae og falde kun med den Christne Menighed, altsaa ogsaa med dens Konge og dens Aand, saa de vil findes urokkelige, men med den levende og følgerige *Anvendelse* af disse Grundsætninger er vi vist nok endnu

langt tilbage, da vi i det *virkelige Liv* aabenbar siden Luthers Dage ei gjorde Fremskridt men gik tvertimod Krebsgang, saa vi maae trøste os med, det var vel for at tage Anløb til et stort Spring, der vel ikke kan overgaae eller fordunkle, men hører dog nødvendig til at fortsætte Luthers Kæmpeskridt, og nærme os *Maalet*, som er den *fuldvoxne Christus*.

Ved alle *virkelige* Kæmpeskridt veed vi nu vel, det er *Livet* og *Driften*, *Kraften* og *Modet*, der ene gør Udslaget, men i Oplysnings-Tiden maa dog alle Kæmpeskridt skee ved Lyset, ligesom Herren da han indtraadte i det offentlige Liv, gjorde Kæmpeskridtet op af Jordans Flod for hele Folkets Øine, og derfor er det sømmeligt, at vi lade Lyset skinne over Christen-Folkets Løbebane endnu videre end vi er komne, for at Menigheden kan see, hvor den skal hen, og at vi kan det, derfor har Herren sørget, da han gav os Aanden, som forkynder det Tilkommende. Naar vi nemlig betragter den *gamle* og den *ny* Christenhed *jævnside*s, da opdager vi let, at det gik *ned ad* Bakke i den *Gamle*, men *op ad* Bakke i den *Ny*, og hvad saa end ellers Grundene dertil kan være, maa det dog være Menigheden [|VU5:238](#)et Tegn og Pant paa, at *Herren*, som elsker Sine til Enden, vil give de *Sidste* ligesom de *Første*. Det er derfor af stor Vigtighed, at vi blive overbeviste om denne Kiendsgjernings fulde Rigtighed, men det er til Lykke heller ikke vanske[|US9:75](#)ligt, thi det er klart, at end ikke Menigheden i *Ephesus* under *Polykarp*, end sige da Menigheden i *Rom* under *Gregor den Store*, taaler Sammenligning med den *Apostoliske* Menighed i *Jerusalem*, men at fra enhver *aandelig* Synspunkt synker det Christne Folk [|A:376](#)i sine første sex Aarhundreder fra en mageløs Høide næsten lige ned til Verdens-Folkene, saa det synes under *Gregor den Store* kun at være *Munke-Kappen*, der skiller dem ad. Paa den anden Side, selv naar man lader den *Angelske* Menighed i *Bedas* Tid skee al muelig Ret, da fordunkles den dog øiensynlig af den *Tydske* i Morten *Luthers* Dage, som kastede *Munke-Kappen* og greb *Vandrings-Staven* for, om mueligt, at naae *Apostlerne*, saa, hvor langt vi end er tilbage, kan vi see, at Christi Menighed ei er sunket i den ny Christenhed, men er tvertimod steget, og har, saavidt mueligt, hævet Verdens-Folkene med sig. Vil vi vide, hvor høit Menigheden i christelig Forstand hævede sig med *Luther*, da behøver vi ogsaa blot at spørge, ved *hvilke* Kirke-Fædre han dvælede, thi det var jo aabenbar ved *Ambrosius* og *Augustin*, der tohundrede Aar ældre end *Gregor den Store*, ogsaa *aandelig* stod *Apostlerne* en tredie Deel nærmere, og denne Opdagelse maa give os Mod til med *Luthersk* Oplysning nærmere at efterspore Grundene baade til Menighedens gamle Fornedrelse og ny Ophøielse.

Vexel-Virkningen mellem det *christelige* Liv og Folkenes *Modersmaal*, med levende *Tale*, *Sang* og *Bibellæsning* derpaa, som *Luther* og de tre Aarhundreder efter ham har sat i Lys, lærer os da strax, at der ligefra Begyndelsen maatte være stor Forskiel paa Menigheden i *Jerusalem*, i *Ephesus* og i *Rom*, baade fordi der var en

saadan mellem *Ebraisk, Græsk og Latin*, og fordi de to *Første* var *Bibelens* Grundsprog, thi ligesom *Aanden* naturligviis havde valgt de *Tungemaal* til udmærket Brug, som var de bedst skikkede til at udtrykke *aandelige* Ting, saaledes maatte Valget uberegnelig baade *lette* og *hæve* Skriftens Brug og Læsning hos de tilsvarende Folk.

Heraf udsprang nu igjen for den ny *Chri*^{A:377}*stenhed* den store Opgave ei blot at skabe nye *Skrift-Sprog*, hvor ingen var, men at ^{VU5:239}*udvikle Tungemaal* i christelig og bibelsk Retning, som var aldeles fremmede derfor, og endelig, saavidt mueligt, at bemægtige sig *Bibelens Grund-Sprog*, og i de nye *Skrift-Sprog* ligesom kappes med dem om *Aandens Priis*. Det *første* Kæmpeskridt gjorde den modige *Angler*, som ved at skabe sig ^{US9:76}*selv et Skriftsprog* gav baade *Tydskere* og *Nordboer* Exemplet, som ogsaa tidlig blev fulgt, og naar man kiender de *Angelske* Bibel-Oversættelser, Prædikener og christelige Vers, da maa man forbauses over Kæmpeskridtet, men videre i *christelig* Retning er den *Engelske* Menighed egenlig heller aldrig siden kommet. Det *andet* Kæmpeskridt gjorde *Tydskerne* ved *Reformationen*, og kappedes heldig med den gamle *Latinske* Menighed om baade i Tale, Sang og Skrift at udtrykke den christelige Aand og efterligne *Bibel-Sproget*. Videre er imidlertid den *Tydske* Menighed heller ikke siden kommet, men er meget mere sunket derfra, især ved den afgjort *Latinske* Retning, den gav sin Skole, hvorved den, baade aandelig og bibelsk talt, holdt op at være den *Latinske* Menigheds *Medbeiler* og nedsank til dens *Efterligner*. Raden er nu aabenbar til *Nordboerne* at gjøre *deres* Kæmpeskridt i christelig Retning, og lykkes det, maa det gjøre den *Nordiske* Menighed til den *Græskes* Medbeilerske i alle Henseender, hvad vel kan synes for dristigt, da *Græsk* er det *Ny Testamentes* Grundsprog, men maa dog kunne lykkes saameget bedre end den *Tydske* Væddekamp med *Latinen*, som *Græsken* nu kan læres meget bedre end *Latinen* kunde i *Luthers* Dage. Det beroer altsaa kun paa at de *Lutherske* Grundsætninger om *Aanden*, *Ordet* og *Troen*, om *Herrens* egne *Indstiftelser*, om den *Evangeliske* *Frihed* og *Folkenes* *Modersmaal*, tages mere *levende* og anvendes giennemgri^{A:378}*bende* paa hele *Menneskelivet*, hvad *Christi Aand*, naar vi har ham, baade vil drive, oplyse og styrke os til. At ogsaa just nu *Grækerne* er begyndt at vaagne af den aandelige *Døs* og *Dvale*, hvori de, man veed knap hvorlænge, har ligget, er heller ikke blot et godt *Forvarsel*, men en *Understøttelse* til det *Nordiske* Kæmpeskridt, der maa kaldes uvurderlig. Lykkes nu det *Nordiske* Kæmpeskridt endogsaa kun i samme Grad som det *Tydske* for tre hundrede Aar siden, da seer vi, der fattes kun *eet* endnu for at naae den *Ebraiske* Menighed og kappes med den, og det kan vel ved første *Øiekast* synes en forvoven *Tanke*, da det maa blive en *Væddekamp* med *Apostlerne* selv, men *Tanken* er ligefuldt *grundchristelig*, da den ^{VU5:240}*Aand*, som har *Almagt*, nødvendig maa fuldføre den gode *Gierning*, han har begyndt, til vor Herres *Jesu Christi* Dag, og det desuden er latterligt at tale om *Evangeliets*

levende Forkyndelse for *alle Folk*, uden at regne paa *Apostolisk Dygtighed* dertil, som, blandt andet, kun findes paa de glødende Tunger, som [|US9:77](#) kan tale om Guds Storværk til alle Folk under Himlen paa *deres eget* Maal.

Hvorledes nu Dette kan skee, er vist nok en Gaade for os, især da vi hverken i den *ny Christenhed* seer noget Folk, der rimeligviis kan gjøre Kæmpeskridtet, eller kan forstaae, hvordan det Dødeste af alle gamle Skrift-Sprog, det *Ebraiske*, lader sig oplive, men saadanne Vanskeligheder, veed vi, kan hverken afskrække eller forhindre *Guds Aand* fra et Storværk, der er aldeles nødvendigt, naar det *Gamle Testamentes* Spaadomme skal opfyldes og forklares, thi dertil hører jo i alle Maader den *Aandelige* Opreisning af *Jøderne*, som *Paulus* med Rette kalder “Liv af Døde,” og naar *Jøderne* staae op i *Christi Aand*, da er *Vædekampen* med *Apostlerne* ligesaa naturlig [|A:379](#) en Følge deraf, som *Propheternes* Forklaring og Missjons-Værkets Fuldførelse.

Ventelig vil det ogsaa være *Hinduernes*, der i den *ny Christenhed* skal gjøre det *sidste* Kæmpeskridt, hvorved Udvalget af Hedningerne kommer til at røre ved Sømmen af Apostlernes Klædebon, eller som den gamle Prophet (*Sacharias*) udtrykker sig, fatter en Flig af *Jødens* Kappe og siger: vi vil følges med dig, thi vi har hørt at *Gud* er *med eder!* Til denne Giætning ledes vi nemlig baade ved at betragte *Hinduernes* ældgamle *Skriftsprog* (*Sanskrit*) der vidner om, at de høre til *Hovedfolkene*, hvoraf Ethvert har sit verdenshistoriske Ærende, og ved at see, hvorledes baade den *Angelske Tydske* og *Nordiske* Menighed har sammenvirket for at christne *Ostindien*, hvad vel ei hidtil er lykkedes, men vil lykkes, saa snart man lader sig lære af den *Helligaand* at gaae *aandelig* tilværks.

Hvad der nu sætter Kronen paa denne Kirkehistoriske Betragtning af *Christen-Folkets* vidunderlige *Levnetsløb*, er *Konge-Brevene* til de *syv* Menigheds-Engle i *Aabenbaringen*, thi ligesom *Aanden* altid har vidnet, at de *syv* Menigheder, der betegnes ved *Lysestagerne*, i hvis *Midte Herren* selv vandrede, maae, som *syv* Stammer eller *Hoved-Afdelinger*, udgiøre hele *Christen-Folket*, saaledes er det umueligt at see de *Ebraiske*, *Græske*, *La|VU5:241* *tinske*, *Angelske*, *Tydske* og *Nordiske* Menigheder følge paa hinanden, hver med sin egen *Skikkelse*, uden at tænke, det maa være de *Sex*, som kun spørger om den *Syvende*, og jo nøiere vi da sammenligner *Konge-Brevene* med de tilsvarende Menigheder, des klarere [|US9:78](#) bliver det os at det *Ene* fattes ikke det *Andet*, fordi *Herrens Mund* har talet det og hans *Aand* har samlet det.

Saaledes er det *første* Brev til Menigheds-Englen i *Ephesus* (hvor ogsaa den *sidste* Apostel endte sine Dage) aabenbar stilet til en [|A:380](#) *apostolisk* Menighed, der synger paa det *sidste* Vers, medens det *andet* Brev til Menigheds-Engelen i *Smyrna* (hvor Apostel-Lærlingen *Polykarp* sad) passer godt paa den *Græske* Menighed, der længe har lidt ondt af de *falske* *Jøder*

(Mahomedanerne med *Omskiærelsen*) men tør vel endnu vise, den har overlevet det, og Brevet til Menigheds-Engelen i *Pergamus*, hvor Satan har sin Throne, gaaer af sig selv til det keiserlige og pavelige *Rom*.

Det er nu den *gamle* Christenhed, og at Menigheds-Engelen i *Thyatira* maa høre til den *ny* Christenheds *første* Menighed, seer vi paa “Morgenstjernen,” der skal være dens Kiendemærke, ligesom den aabenbar er *Anglernes* baade hos *Beda* og *Viklif*, Resten overlades bedst til Fremtiden, ikke fordi jo den *Tydske* Menighed er kiendelig nok i Brevet til Menigheds-Engelen i *Sardes*, men fordi det dog først bliver klart, naar den *Nordiske* Menighed har vundet Skikkelse og kiendes med det samme i Brevet til Menigheds-Engelen i *Philadelphia*. Om det syvende og sidste Brev til Menigheds-Engelen i *Laodicæa* kan vi imidlertid tale saameget friere, som Ingen af os endnu veed, til hvem det er stilet, medens det aabenbar kun kan passe paa den *sidste* Menighed, der har Herren med sig, som “Amen”, skal holde “*Nadver*” med ham og dele hans “Høisæde”; thi ligesom Alt hos den *Femte* Menighed dreiede sig om *Skriften*, vil Alt i den *Sjette* dreie sig om *Daaben* og i den *Syvende* om *Nadveren*, hvormed *Fuldendelsen* følger. Naar vi for Resten høre den sidste Menighed lastet for *Lunkenhed* og *Selvklogskab*, som imidlertid derved helbredes, da ledes ogsaa Tanken naturlig til en Menighed med *lærde Braminer* i Spidsen, thi en Saadan vilde nødvendig netop have denne Fristelse og Fare at bestaae.

Til Slutning maa det endnu bemærkes, at de *Paulinske* Apostel-Breve ogsaa netop er **A:381** stilede til *syv* Menigheder, som sikkert *aande* **VU5:242** lig falde sammen med de *Syv* i *Aabenbarings-Bogen*, thi medens Brevene til *Romerne* og *Corinthierne* aabenbare sig selv, som Breve til den *Latinske* og *Græske* Menighed, saaledes har den *Tydske* Menighed tilstrækkelig hævdet sig Brevet til *Galaterne*, og vi kan godt see, at Brevet til *Epheserne* kun lader sig levende optage af en **US9:79** *Ebraisk* Menighed, ligesom Brevene til *Thessalonikerne* kun af den Menighed, som oplever *Herrens Dag*, saa Brevene til *Philippenserne* og *Kolossenserne*, skjøndt de ei endnu er saa kiendelige, maae sikkert nærmest høre til den fjerde og sjette, eller den *Angelske* og den *Nordiske* Menighed.

Man vil heraf kunne see, det er hverken *Herrens* eller *Aandens*, men allernærmest vor egen Skyld, at den Christne Menighed, som *Christi Folk*, endnu savner en skrevet *Historie*, ligesaa mageløs som *Ebræernes*, og saameget herligere, som den *ny Pagt* overstraaer den *Gamle*!

N. F. S. Grundtvig.